

Malte Bischoff

Den dansk-tyske arkivoverenskomst af 1933 og dens betydning for benyt-
telsen af Landesarchiv Schleswig-Holstein

aus:

Archive zwischen Konflikt und Kooperation
Arkiver mellem konflikt og samarbejde

75 Jahre deutsch-dänisches Archivabkommen von 1933
75 år dansk-tysk arkivoverenskomst af 1933.

Herausgegeben von
udgivet af

Rainer Hering, Johan Peter Noack, Steen Ousager und / og Hans Schultz Han-
sen (Landesarchiv Schleswig-Holstein / Statens Arkiver i Danmark)

S. 115–125

Impressum

Bibliografische Information der Deutschen Nationalbibliothek

Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet unter <http://dnb.d-nb.de> abrufbar.

Die Online-Version dieser Publikation ist auf den Verlagswebseiten frei verfügbar (*open access*). Die Deutsche Nationalbibliothek hat die Netzpublikation archiviert. Diese ist dauerhaft auf dem Archivserver der Deutschen Nationalbibliothek verfügbar.

Open access über die folgenden Webseiten:

Hamburg University Press – <http://hup.sub.uni-hamburg.de>

Archivserver der Deutschen Nationalbibliothek – <http://deposit.d-nb.de>

PURL der Gesamtausgabe:

http://hup.sub.uni-hamburg.de/purl/HamburgUP_LASH95_Archive

ISBN 978-3-937816-59-3 (Printversion)

ISSN 1864-9912 (Printversion)

© 2008 Hamburg University Press, Verlag der Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky, Deutschland

Covergestaltung: Atelier Bokelmann, Schleswig, Deutschland

Produktion: Elbe-Werkstätten GmbH, Hamburg, Deutschland

<http://www.ew-gmbh.de>

Inhaltsverzeichnis / Indholdsfortegnelse

Grußwort	7
<i>Ministerpräsident des Landes Schleswig-Holstein Peter Harry Carstensen</i>	
Forord	9
<i>Ministerpräsidenten for landet Schleswig-Holstein Peter Harry Carstensen</i>	
Forord	11
<i>Den danske kulturminister Carina Christensen</i>	
Grußwort	13
<i>Die dänische Kultusministerin Carina Christensen</i>	
Vorwort der Herausgeber	15
<i>Rainer Hering, Johan Peter Noack, Steen Ousager und Hans Schultz Hansen</i>	
Udgivernes forord	19
<i>Rainer Hering, Johan Peter Noack, Steen Ousager og Hans Schultz Hansen</i>	
Arkivoverenskomsten med Tyskland 1933 og dens forhistorie	23
<i>Hans Kargaard Thomsen (København)</i>	
Das Archivabkommen mit Deutschland 1933 und seine Vorgeschichte	59
<i>Hans Kargaard Thomsen (Kopenhagen)</i>	
Die Folgen des deutsch-dänischen Archivabkommens von 1933 im Landesarchiv Schleswig-Holstein: Vom Nutzen für die Benutzung	101
<i>Malte Bischoff (Schleswig)</i>	
Den dansk-tyske arkivoverenskomst af 1933 og dens betydning for benyttelsen af Landesarchiv Schleswig-Holstein	113
<i>Malte Bischoff (Slesvig)</i>	

Hvordan benytter man akterne fra Statsarkivet i Kiel i Rigsarkivet og Landsarkivet for Sønderjylland?	125
---	-----

Hans Schultz Hansen (Aabenraa)

Wie benutzt man die Archivbestände, die aus dem Staatsarchiv Kiel stammen und sich im dänischen Reichsarchiv sowie im Landesarchiv für Nordschleswig befinden?	131
--	-----

Hans Schultz Hansen (Apenrade)

Anhang

Das deutsch-dänische Archivabkommen von 1933 Den dansk-tyske arkivoverenskomst af 1933	137
---	-----

Programm des Festaktes Program for jubileumsfestligheden	145
---	-----

Autoren- und Herausgeberverzeichnis Fortegnelse over forfattere og udgivere	147
--	-----

Veröffentlichungen des Landesarchivs Schleswig-Holstein	149
---	-----

Den dansk-tyske arkivoverenskomst af 1933 og dens betydning for benyttelsen af Landesarchiv Schleswig-Holstein

Malte Bischoff (Slesvig)

1 Indledning

Det hører til de mest bemærkelsesværdige faktorer i den dansk-tyske arkivoverenskomst af 15. december 1933, at man ved fordelingen af arkivalierne tog særligt hensyn til den historiske forsknings interesser.¹ Der blev rettet kritik mod den fordeling af de historiske arkivalier, som blev aftalt i forbindelse med freden i Wien i 1864, men som end ikke var kommet til fuldstændig udførelse. Samlingerne burde – så vidt muligt i komplet tilstand – frem for alt samles dér, hvor de ville møde størst historisk interesse. Denne opfattelse besjælede ganske vist ikke helt fra begyndelsen samtlige kommissionsmedlemmer. Men den medvirkede til at overhugge forhandlingernes gordiske knude, der var en konsekvens af den følelsesmæssigt fortsat meget nærværende verdenskrig, den efterfølgende grænseændring og tillige den fra et tysk synspunkt utilfredsstillende danske arkivudlevering efter 1864. Walther Stephan, der ved undertegnelsen af arkivoverenskomsten var direktør for Statsarkivet i Kiel, var efterfølgende i hvert fald sikker på, at „den meget væsentlige forbedring med hensyn til arkivfondenes sluttethed, der hermed opnås, vil hilses med taknemmelighed i det landshistori-

---

¹ Det foreliggende bidrag omhandler konsekvenserne af arkivoverenskomsten af 1933 for den historiske forskning, navnlig for Landesarchiv Schleswig-Holsteins vedkommende, og ikke alene om overenskomstens tilblivelse. Om dette emne findes i det foreliggende bind et bidrag fra dansk side. Den tyske opfattelse kan kun behandles antydningvis i det foreliggende bidrag. For en grundigere indføring henvises til Landesarchivs informative arkivmateriale, navnlig LASH Abt. 304 Nr. 128–143.

ske forskningsmiljø.”² Efter Anden Verdenskrig flyttede Statsarkivet fra Kiel til Slesvig, hvor det tidligere havde haft hjemme i årene 1871–1923. I det nyligt oprettede forbundsland Slesvig-Holsten skiftede arkivet desuden navn fra Statsarkiv til Landsarkiv. Men hvilken betydning har arkivoverenskomsten for forskerne i Prinzenpalais med dets tilhørende moderne bygninger i vore dage?

Som forberedelse til et arkivbesøg i Slesvig er det nyttigt at kaste et blik i Landesarchiv Schleswig-Holsteins arkivfortegnelser. Disse kan ses på Landesarchivs hjemmeside under menupunktet „samlinger“ („Bestände“). Her præsenteres mange af Landesarchivs arkivfunds (på tysk „Abteilungen“). F.eks. omtales indholdsmæssige tyngdepunkter og samlingernes historie, og der henvises til beslægtede arkivfunds. Vore udenlandske gæster møder allerede på startside en introduktion til arkivet på dansk og engelsk. Flere tekster på tysk omhandler læsesalens forskellige anvendelsesmuligheder.

Det er ikke nødvendigt at anmelde sin ankomst forud for besøget, men det kan være nyttigt forud skriftligt at have meddelt dag og forskningsformål. Man kan desuden på forhånd telefonisk eller skriftligt bestille arkivalier til brug på læsesalen. Selve arkivbesøget indledes med at udfylde en brugeransøgning. En række veludstyrede læsesalspladser står til rådighed for den besøgende, og det tilhørende bibliotek rummer hen ved 120.000 bind af overvejende regionalt indhold. Arkivalier kan efter ønske bestilles som fotokopi, mikrofilm eller i digital form. Kort efter ankomsten vil den besøgende få tilbudt vejledning af en arkivar. Dette sker først i form af en vejledende samtale, hvori det forsøges fastslået, hvilke arkivalier der er relevante for den pågældende undersøgelse. I denne samtale undersøges også, om det er relevant at inddrage andre arkiver. Al erfaring viser, at det i så tilfælde ofte vil være Bundesarchiv, Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz i Berlin, Statsarkivet i Hamborg eller kommunale og kirkelige arkiver i Slesvig-Holsten. Ikke sjældent vil det også dreje sig om Landsarkivet for Sønderjylland eller Rigsarkivet i København. Men takket være arkivoverenskomsten af 1933 vil man ofte kunne undvære at foretage arkivbesøg på den anden side af grænsen.

I det følgende skal omtales enkelte centrale arkivfunds, der i dag befinder sig i Landesarchiv, og deres benyttelse.

---

² Walther Stephan: Das deutsch-dänische Abkommen über den Austausch historischer Archivalien. I: Archivalische Zeitschrift 1934, 338–343, citat s. 343.

2 Hertugdømmernes Fællesarkiv („Gemeinschaftliches Archiv“) (Urk.-Abt. 1, Abt. 1)

Slesvig og Holsten blev i middelalderen og nyere tid delt flere gange mellem flere forskellige linjer af fyrstehusene Schauenburg og Oldenburg. Delingerne førte til oprettelsen flere nye arkiver, men der fandtes også en slags fællesarkiv for den administration, der blev udført i fællesskab (fællesregeringen), og for arkivalier, der vedrørte hele landområdet.³ Dette såkaldte Fællesarkiv havde fra begyndelsen af huset Oldenborgs regeringstid (fra 1460) sit sæde i Det blå Tårn på Burg Segeberg. På denne tid opstod „Registrum Christiani primi“, en tidlig fortegnelse over mere end 500 dokumenter. Senere flyttede arkivet til Gottorp slot og fra 1734 befandt det sig i København.

Allerede efter krigen i 1864 blev Danmark ved freden i Wien af de tyske sejrsmagter påtvunget en udlevering af disse for den slesvig-holstenske historie så vigtige arkivalier. Men udleveringen fandt aldrig sted. Derfor kom en eventuel udlevering af Fællesarkivet atter på dagsordenen ved arkivforhandlingerne i 1920'erne. Man enedes sluttelig ved overenskomsten i 1933 om at udlevere mange schauenborgske dokumenter fra tiden før 1460, foruden hen ved 70 yngre dokumenter til Statsarkivet i Kiel. Afleveringen blev fuldbyrdet i 1936. Dele af Fællesarkivet beror fortsat i Rigsarkivet i København, navnlig sådanne, som berører Slesvig. I Landesarchiv bærer fællesarkivets arkivfond betegnelsen *Urk.-Abt. 1* med en dertil hørende lille bestand af arkivalier, *Abt. 1*. Samlingen *Urk.-Abt. 1* indeholder ca. 430 enkelte arkivnumre med tidsmæssigt tyngdepunkt i de 14., 15. og 16. århundrede. Bortset fra enkelte aktstykker, der ikke udlånes af bevaringsmæssige grunde, kan arkivalierne benyttes på læsesalen. Arkivfortegnelsen er udarbejdet i 1753, men er siden da blevet omarbejdet flere gange. Yderligere dokumenter fra Fællesarkivet findes i *Urk.-Abt. 3, Grevskaftet Holstein-Schauenburg-Pinneberg*, og *Urk.-Abt. 7, Hertuger af Slesvig-Holsten-Gottorp 1544–1713*. Med henblik på de trykte dokumenter henvises navnlig til den af Landesarchiv Schleswig-Holstein udgivne skriftrække *Schleswig-Holsteinische Regesten und Urkunden*.

---

³ Om Slesvig-Holstens ældre arkivhistorie se Heinrich Kochendörffer: *Das Archivwesen Schleswig-Holsteins*. Kiel, 1924.

3 Hertugerne af Slesvig-Holsten-Gottorp (Urk.-Abt. 7, Abt. 7, Urk.-Abt. 8, Abt. 8.1, Abt. 8.2, Abt. 8.3)

De gottorpske hertugers eksistens skyldes delingerne i 1544, da Oldenborgerne delte deres slesvig-holstenske områder i en kongelig Sønderborgdel, en Gottorpdel og en Haderslevdel. Indtil 1713 fandtes hertugdømmet Slesvig-Holsten-Gottorp med residens på Gottorp Slot i Slesvig. Efter Den Store Nordiske Krig (1700–1720) tilfaldt Gottorps slesvigske områder den danske konge, således at kun Holsten-Gottorp med slottet i Kiel – i det mindste i perioder – forblev et fyrstesæde. I 1773 gik også denne fyrstelige rest, der takket være sine forbindelser til Rusland endda kunne kalde sig „storfyrstelig“, op i den danske helstat.

Hertugdømmets arkivalier kom i den 18. århundrede til København. Enkelte dele kom dog takket være bispedømmet Lübecks gottorpske biskopper til oldenborgernes nedersaksiske stamlande (senere Statsarkivet i Oldenburg). Ligesom Fællesarkivet blev de gottorpske arkivalier, der befandt sig i København, forlangt udleveret til Tyskland efter krigen i 1864. Dette skete delvist i 1874 (nemlig ca. halvdelen af den senere *Abt. 7*). Som følge af arkivoverenskomsten af 1933 blev afleveringen i 1936 komplet. Kun ganske få arkivalier med lokal betydning for Nordslesvig/Sønderjylland forblev i Danmark. Det gottorpske hertughus' historie kan således udforskes på Landesarchivs læsesal i næsten fuldt omfang, når man undtager lokale aktstykker, der vedrører amterne Aabenraa, Løgumkloster samt Tønder amts nordlige, i dag danske del.

3.1 De gottorpske dokumenter („Urkunden“)

De gottorpske hertugers dokumenter findes i Landesarchiv Schleswig-Holstein under følgende arkivfonds: *Urk.-Abt. 7, Hertugerne af Slesvig-Holsten-Gottorp 1544–1713*, og *Urk.-Abt. 8, Hertugerne af Slesvig-Holsten-Gottorp og de lybske biskopper*. Begge arkivfonds er frit tilgængelige, når bortses fra enkelte aktstykker, der er utilgængelige af bevaringshensyn. Den førstnævnte afdeling omfatter mere end 500 dokumenter med tyngdepunkt i det 16. og 17. århundrede, foruden enkelte middelalderlige dokumenter. Arkivfortegnelsen med enkelte korte resumeer (regester) er udarbejdet i 1954.

Urk.-Abt. 8 består af hen ved 1100 dokumenter vedrørende hertugerne af Holsten-Gottorp, de lybske biskopper af huset Gottorp samt Lübecks Dom-

kapitel. De er dannet i tidsrummet 1272–1775 og kom først i 1980 fra Statsarkivet i Oldenburg til Landesarchiv Schleswig-Holstein, nemlig som depotering fra hertugen af Oldenburg, jfr. ovennævnte overførsel af de gottorpske arkivalier til Oldenborgernes stamlande. Der foreligger en ældre arkivfortegnelse med en nyere indledning.

3.2 Gottorpske dokumenter indtil 1713

Arkivalier fra den gottorpske tid findes på Landesarchiv under følgende fire afdelingsnumre: *Abt. 7, 8.1, 8.2 og 8.3*. Når bortses fra nødvendige bevaringshensyn er alle arkivalier tilgængelige til brug på læsesalen. *Abt. 7, Hertugerne af Slesvig-Holsten-Gottorp 1544–1713*, omhandler også denne lille stats blomstringstid. De omfatter alle bevarede gottorpske arkiver indtil 1713, med undtagelse af amternes, landskabernes og byernes lokale forvaltningsakter. Det kan ikke overraske, at denne for så mange aspekter af regionalhistorien vigtige arkivbestand benyttes meget ofte. Hen ved halvdelen af disse arkivalier kom i årene fra 1874 til 1902 til de daværende Statsarkiv i Slesvig. En omtrent lige så stor del fulgte i 1936 som følge af arkivoverenskomsten af 1933.

Kurt Hector, leder af Landesarchiv i årene 1963–1974, påbegyndte allerede i 1952 en nyordning af arkivet. I 1977 kunne han i rækken *Veröffentlichungen des Landesarchivs Schleswig-Holstein* udgive to bind og i 1983 under medvirken af kollegaen Heinrich Freiherr von Hoyningen genannt Huene et tredje bind (bindene 4, 5 og 11 i rækken). Beklageligvis er disse bind, der omfatter mere end 6800 numre, herunder også bortkomne arkivalier, for længst udsolgt. Selvom de omfangsrige bemærkninger til indholdet („Enthält“-Vermerke), sammen med det til tider subjektive udvalg, i vore dage ikke er uomstridt – de foregiver således, at ethvert i akterne forekommende navn er anført i fortegnelsen – så ændrer dette ikke ved, at disse bind er særdeles værdifulde hjælpemidler til arkivets benyttelse, ikke mindst da de findes på mange biblioteker og arkiver.

3.3 Gottorpske akter 1713–1773

Gottorpernes yngre historie efter tabet af de slesvigske områder kan findes på Landesarchiv i tre afdelinger, hver svarende til de vigtigste myndigheder i det Holsten-Gottorpske statsvæsen, i moderne sprogbrug: regering, fi-

nanser og infrastruktur. Betegnelserne for myndigheder og arkivfonds afspejler den tid, i hvilken de opstod, nemlig barokken. Omfanget af den fyrstelige korrespondance er mindre, sammenlignet med *Abt. 7* vedr. tiden før 1713.

Abt. 8.1, Slesvig-Holsten-Gottorpske (Storfyrstelige) Geheime Regerings-Conseil 1720–1773, omfatter den endnu bevarede overlevering fra Holsten-Gottorps centrale regeringsmyndigheder. Sager vedr. udenrigspolitik og indenrigsforvaltning dominerer. Efter overførslen af arkivalierne fra det nedersaksiske Statsarkiv i Oldenburg til Landesarchiv Schleswig-Holstein i 1980 udarbejdede Wolfgang Prange (arkivleder i Slesvig 1974–1984) i samarbejde med sin kollega Konrad Wenn en arkivfortegnelse, som i 1989 udkom som bind 24 i rækken *Veröffentlichungen des Landesarchivs Schleswig-Holstein*. Den præsenterer hen ved 3000 arkivalier, der til dels rækker helt tilbage til midten af det 17. århundrede.

De statslige finansmyndigheder blev ved deres dannelse i begyndelsen af nyere tid betegnet som rentekamre. Dette gjaldt også for Holsten-Gottorps vedkommende. Den bevarede arkivfond har titlen *Abt. 8.2, Slesvig-Holsten-Gottorpske (Storfyrstelige) Rentekammer i Kiel 1720–1778*. Indholdet er navnlig kendetegnet ved statens regnskabsvæsen med indtægter og udgifter såvel som de talrige rentekammerregnskaber. Arkivet er interessant for lokal- og regionalhistorikere p.g.a. de mange indførsler om lokale forhold, og på samme måde er de talrige lønningslister af stor betydning for personalhistorien i tidlig nyere tid. Wolfgang Prange har også udarbejdet en arkivfortegnelse for dette arkivfond, nemlig *Veröffentlichungen des Landesarchivs Schleswig-Holstein*, bind 25, der udkom i 1990. Fortegnelsen omfatter 2500 numre, hvoraf hen ved de 900 blev overført til Statsarkivet i Kiel som følge af arkivoverenskomsten af 1933.

Det *Slesvig-Holsten-Gottorpske (Storfyrstelige) General-Lands- og Økonomi-Forbedrings-Direktorat (Abt. 8.3)* er den yngste af de tre gottorpske myndigheder, som i dag er tilgængelig med egen arkivfond i overensstemmelse med proveniensprincippet. Direktoratet blev oprettet i 1766 for navnlig at fremme landbrugsproduktionen (ved opmåling, udskiftning m.m.) og afsluttede først sin virksomhed i 1807 – altså længe efter den gottorpske stats endeligt. Således hører mange af de mere end 3500 dokumenter til helstatens historie. Allerede i myndighedens funktionstid blev der anlagt ni udførlige registranter, som endnu i dag tjener som arkivfortegnelser. De blev i

forbindelse med arkivoverenskomsten forsynet med forklarende noter. De tilhørende udskiftningskort opbevares nu i kortafdelingen, *Abt. 402 A 3*.

4 Tyske Kancelli i København – 16. årh. til 1849 (*Abt. 65*)

Tyske Kancelli blev grundlagt i det 16. århundrede med udgangspunkt i den danske konges kancelli. Det ophørte først med indførelsen af ministerialsystemet i 1848. Dermed hører det til de længst eksisterende centrale myndigheder i Slesvig-Holstens historie. Tyske Kancelli forvaltede indtil hertugdømmernes endelige samling under den danske helstat i 1773 den stadig voksende kongelige del af hertugdømmerne. Fra 1816 omfattede den også Lauenborg. Dermed udgør Tyske Kancellis overleverede arkiver sandsynligvis de vigtigste forvaltningsakter om hertugdømmernes historie. Den præcise betegnelse for Tyske Kancelli er skiftet flere gange i overensstemmelse med de forandrede geografiske dækningsområder. Blandt denne myndigheds opgaver talte ikke blot den indre forvaltning af de områder, den var betroet, men også udenrigspolitiske spørgsmål. Finansforvaltningen foregik ved Rentekammerets tyske afdeling – i Landesarchiv Schleswig-Holstein under *Abt. 66* – som indtil 1660 var underlagt Tyske Kancelli.

Efter krigen i 1864 var forvaltningens behov for adgang til arkivalierne i Tyske Kancelli allerede aftaget stærkt. Derfor blev de ikke ved overleveringen betragtet som forvaltningsakter, men derimod som historisk betydningsfulde arkivalier. Danmark og Preussen delte de dokumenter, der vedrørte Slesvig, Holsten og Lauenborg, og man anvendte 1730 som skilleår. Dette fremgik af et ordningsskema fra årene 1791–1795, i hvilke papirerne efter 1730 var registreret. Denne ordning, der blev foretaget af kancelliarkivar P. von Sixtel, er for øvrigt fortsat genkendelig i dag. De ældre akter forblev i København, mens de yngre akter i hovedsagen overgik til Statsarkivet i Slesvig. I begge tilfælde blev der foretaget mindre arkivudvekslinger.

Efter Første Verdenskrig måtte Tyske Kancelli naturligt komme til spille en vigtig rolle i forhandlingerne mellem danske og tyske arkivarer, historikere og bibliotekarer, navnlig med hensyn til danske ønsker og bestræbelser. Danmark kunne ikke blot påberåbe sig Verdenskrigens udfald som argument, men også netop for Tyske Kancellis vedkommende det forståelige ønske, at have arkivalisk adgang til denne for dansk historie så vigtige københavnske myndighed i sit eget land. Dette havde hidtil kun været muligt

for de ældre akter indtil 1730. Desuden havde folkeafstemningerne i 1920 ført til en forening af den nordlige del af det gamle hertugdømme Slesvig med Danmark. Dette områdes forvaltningsmæssige historie havde jo ikke blot nedfældet sig i lokalforvaltningsakterne, som faktisk blev afleveret til Danmark, men tillige i mange af Tyske Kancellis centrale forvaltningsakter. Der kunne kun tages behørigt hensyn til denne omstændighed, hvis Statsarkivet i Kiel i ganske stort omfang afleverede arkivmateriale med proveniens i Tyske Kancelli til København. Dermed lå det i kortene, at spørgsmålet om arkivmaterialet fra Tyske Kancelli ville blive helt centralt i de tilstundende forhandlinger.

I betragtning af dette overordentligt prekære udgangspunkt kan man kun glæde sig over Tyske Kancellis forvaltningspraksis. Det var nemlig almindeligt at afskrive dokumenters indhold i brevbøger, hvorved der blev skabt en næsten identisk kopi af korrespondancen. Grundlæggende blev problemet vedrørende deling af arkivet løst på den måde, at disse protokoller som følge af arkivoverenskomsten af 1933 blev overdraget til København. Således er der i dag såvel i København som i Slesvig mulighed for kvalitativt identisk forskning i Tyske Kancellis arkivalier.

Året 1730 udgør som allerede nævnt et skilleår, der fortsat afspejler sig i Landesarchivs arkivbestand. Tyske Kancellis ældre akter udgøres af *Abt. 65.1*. De hen ved 900 aktstykker lader sig let benytte, takket være en arkivfortegnelse, som Konrad Wenn udarbejdede og som blev tryk i 1981 (*Veröffentlichungen des Landesarchivs Schleswig-Holstein*, bind 9). Den største del af arkivalierne før 1730 befinder sig som allerede nævnt i København. Den yngre del af de overleverede arkivalier fra tiden efter 1730 findes i Slesvig under *Abt. 65.2 Tyske Kancelli i København efter 1730*. Det er fortsat de 25 tykke arkivfortegnelser over Tyske Kancelli, der blev anlagt i slutningen af det 18. århundrede, der udgør den vigtigste indgang til den omfattende arkivfond på mere end 8000 numre. Af bevaringsmæssige grunde foreligger fortegnelserne i fotokopi til brug på læsesalen. En oversigt anskueliggør samlingernes ordningsprincip og hjælper med at fremfinde den rigtige fortegnelse. Det er utvivlsomt en mangel, at der ikke forefindes en moderne arkivfortegnelse og en elektronisk indgang, navnlig når man betænker arkivets omfang og vigtighed. Men på trods af nedskæringer håber Landesarchiv dog snart at kunne råde bod på denne mangel.

Endelig forefindes også en *Abt. 65.3 Tyske Kancelli i København for hertugdømmet Lauenborg*. Heri findes hen ved 500 aktstykker vedrørende Lauen-

borg. Disse blev dog kun for en mindre dels vedkommende anlagt af Tyske Kancelli, der fra 1816 havde Lauenborg som ansvarsområde. Man byggede nemlig vid udstrækning videre på arkivet fra Geheime Ratsstube i Hannover. Der findes en ældre, håndskrevet arkivfortegnelse over arkivalierne i *Abt. 65.3*, og disse kan, når bortses fra de nødvendige bevaringshensyn, frit benyttes på Landesarchivs læsesal.

5 Ministeriet for Slesvig i København 1851–1864 (Abt. 79)

Efter revolutionen i 1848 blev centralforvaltningen af Slesvig og Holsten, der siden det 16. århundrede var ført i fællesskab i Tyske Kancelli i København, erstattet af moderne ministerier. Ved sin oprettelse i 1851 havde Ministeriet for Slesvig endnu sit sæde i Flensborg, men allerede i begyndelsen af 1852 flyttede det til København. Ministeriet overtog endvidere forvaltningsopgaver fra andre, nu nedlagte forvaltningsorganer, således f.eks. fra den slesvig-holstenske regering på Gottorp og fra Rentekammerets tyske afdeling i København. Ministeriet forenede dermed en lang række opgaver vedrørende den indre forvaltning af Slesvig og Holsten under sin myndighed. Men krigen i 1864 afsluttede ministeriets virksomhed.

Freden i Wien efter krigen i 1864 medførte, at der i tiden indtil 1876 blev overført talrige arkivalier fra Ministeriet for Slesvig fra Danmark til Preussen. Dette arkivmateriale blev ikke opfattet som historiske kildemateriale, men som nødvendige forvaltningsakter til fortsat brug for den preussiske provinsforvaltning i Slesvig-Holsten. Som tiden gik, blev flere og flere arkivalier fra den danske tid dog forældede og ikke længere anvendt af forvaltningen – og dermed modne til at komme på arkiv. De blev følgelig overført til Statsarkivet i Slesvig.

Arkivalierne fra Ministeriet for Slesvig blev et vigtigt diskussionsemne ved arkivforhandlingerne i 1920'erne. Fra tysk side savnede man enkelte arkivaliegrupper, som ikke var blevet afleveret efter 1864, navnlig sådanne, der vedrørte politisk betændte spørgsmål om kulturelle og sproglige forhold. På den anden side havde ministeriet haft sit sæde i København, og den tætte forbindelse til dansk historie kunne ikke uden videre afvises. Forhandlingerne førte til den løsning, at størsteparten af arkivalierne kom til København, mens en mindre del – hen ved tyve procent – forblev i Statsarkivet i Kiel. Det drejede sig om arkivalier, der vedrørte den sydlige del af

Slesvig og om protokoller med udgående skrivelser samt ministerielle afskrifter, hvis indhold allerede forefandt i København. På samme måde som ved Tyske Kancelli blev fordelingen af arkivalierne lettet takket være forvaltningens brevkopieringspraksis.

Siden 2006 har Landesarchiv arbejdet med at forbedre den hidtil utilfredsstillende arkivfortegnelse for på denne måde at lette adgangen til de vigtige arkivalier fra midten af det 19. århundrede. Eftersom dette arbejde p.g.a. nedskæringer ikke længere kan varetages af de fastansatte arkivarer, må det ske ved projektansættelser. Historikeren Jörg Rathjen har således ordnet og registreret de hen ved 1200 aktstykker i Landesarchiv fra Ministeriet for Slesvig. En trykt arkivfortegnelse vil foreligge i sommeren 2008 (*Veröffentlichungen des Landesarchivs Schleswig-Holstein*, bind 94). Tilsvarende, allerede afsluttede projekter omhandler Ministeriet for Holsten og Lauenborg (*Abt. 80*) såvel som de kortvarigt virkende myndigheder under begivenhederne i 1848 og 1864/1867 (*Abt. 51–55 h.h.v. 57–62*).

6 Afsluttende bemærkninger

Denne oversigt har kun kunnet omfatte enkelte særligt vigtige arkivfonde, som blev berørt af arkivoverenskomsten af 1933 og som lå kommissionens danske og tyske deltagere særligt på sinde – og som i dag glædeligvis flittigt efterspørges på Landearchivs læsesal. Man kunne også have nævnt eksempelvis *Abt. 20, Hertugerne af Slesvig-Holsten-Plön*, som ved afleveringerne fra København i 1936 fik en betydelig tilvækst.⁴ Også hen ved 200 militære arkivalier om den slesvig-holstenske hær fra 1848 kom som følge af arkivoverenskomsten til Statsarkivet i Kiel. Der foreligger en arkivfortegnelse ved Jörg Rathjen, nemlig *Abt. 55, Militære myndigheder fra revolutionstiden*. Når arkivoverenskomsten af 1933 skal bedømmes ud fra en forskningsmæssig synsvinkel, så kan den med sikkerhed betegnes som en succes. Dette gælder også for de lokale arkivalier fra de amter, landskaber og landkredse, som i 1920 skiftede statsligt tilhørsforhold. Disse er ikke blevet omtalt her, da princippet om arkivering efter sted – altså i overensstemmelse med den nuværende grænse – i videst muligt omfang er imødekømt af hensyn til den regionalhistoriske forskning.

⁴ Jvfr. den trykte arkivfortegnelse af Wolfgang Prange (*Veröffentlichungen des Landesarchivs Schleswig-Holstein*, bind 67. Slesvig, 1999).

Det er altså kun i ganske få tilfælde nødvendigt at rejse til statslige arkiver i nabolandet. Når der vejledes på Landesarchivs læsesal, så henvises der næsten udelukkende til arkiverne i København eller Aabenraa, når det drejer sig om militære spørgsmål fra tiden før 1864, eller når det drejer sig om dansk udenrigspolitik eller om danske konger i deres egenskab af hertuger af Slesvig og Holsten. Det skal her anføres, at mange af Rigsarkivets arkivalier foreligger på mikrofilm på Landesarchiv, således f.eks. Ministeriet for Hertugdømmet Slesvigs arkiv. Endvidere må man ikke glemme vore dages rige muligheder for reproduktion, der gør det ganske let at fremstille og sende arkivalier som fotokopi, mikrofilm eller i digital form. Men naturligvis må man i så fald give afkald på den personlige kontakt og vidensdeling mellem arkivfagfolk, der nok kan give vigtige tips og nyttige henvisninger.

Oversættelse: René Rasmussen